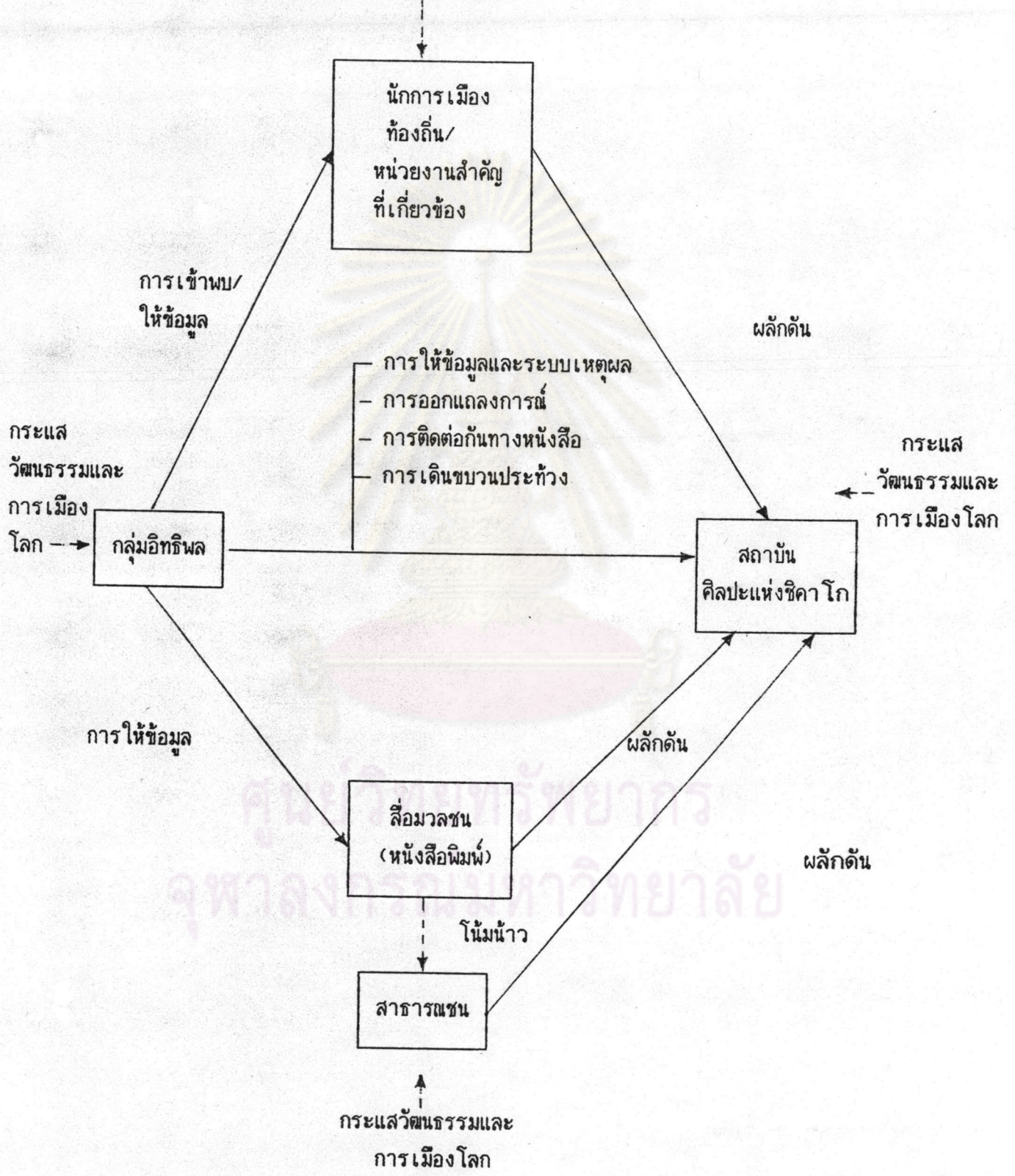

บทสรุปและข้อสังเกตในการศึกษา

ในการริเริ่มรณรงค์เรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้ปรากฏชัดโดยการริเริ่มของศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ในปลายปี พ.ศ. 2515 และดำเนินการโดยหน่วยงานราชการ คือ กระทรวงการต่างประเทศและกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งใช้วิธีการดำเนินการทางการทูตประเภทติดต่อกันทางหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จจนกระทั่งปลายปีพ.ศ. 2530 เมื่อการบูรณะปราสาทหินพนมรุ้งใกล้จะเสร็จจล้นลง และสามารถเปิดเป็นอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติอย่างเป็นทางการในต้นปี พ.ศ. 2531 ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล จึงได้หารือกับนายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์ อธิบดีกรมศิลปากรในขณะนั้น ให้ดำเนินการทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์จากสถาบันศิลปะแห่งชิคาโกอีกครั้งหนึ่ง โดยมีคณะกรรมการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมีนายพรเทพ เตชะไพบูลย์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดบุรีรัมย์ในขณะนั้นดำเนินการผลักดันร่วมมือกับหน่วยงานราชการ อาทิเช่น กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ เจรจากับสถาบันศิลปะแห่งชิคาโกอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินกิจกรรมในการทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ไปสู่ "สาธารณชน" หรือ "บุคคลกลุ่มที่ 3" มากขึ้น จนเป็นที่สนใจต่อสื่อมวลชน และประชาชน โดยทั่วไปทุกสาขาอาชีพ แม้แต่ในต่างประเทศก็รวมตัวกันเป็นคณะกรรมการดำเนินการร่วมกับชาวอเมริกันและชุมชนชาวเอเชีย ซึ่งปรากฏว่า การรวมตัวของบุคคลและ/หรือกลุ่มบุคคลในรูปของคณะกรรมการ ชมรม หรือสมาคม ในการสนับสนุนขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์มีจำนวนถึง 9 กลุ่ม ได้แก่ คณะกรรมการวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภาผู้แทนราษฎร, คณะกรรมการดำเนินการทวงคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ กระทรวงศึกษาธิการ, คณะกรรมการรณรงค์กรณีทับหลัง ณ นครชิคาโก, สมาคมโบราณคดีแห่งประเทศไทย, ชมรมนักโบราณคดีสมัครเล่น, ชมรมอนุรักษ์ศิลป โบราณคดีและวัฒนธรรมพื้นบ้าน, กลุ่มอาจารย์และนักศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, กลุ่มสื่อมวลชน ตลอดจนกลุ่มประชาชนจังหวัดบุรีรัมย์ โดยที่กลุ่มผู้

สนับสนุนการขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์จำนวน 9 กลุ่ม อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มเฉพาะกิจที่ มาเป็นพันธมิตรร่วมกัน เนื่องจากการมีจิตสำนึกร่วมกันในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กลุ่มผู้สนับสนุนการขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์จำนวน 9 กลุ่ม ใน สถานะที่เป็นกลุ่มอิทธิพลด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเป็นกลุ่มที่รวมตัวกันชั่วคราว (anomic groups) ซึ่งทำให้การเกาะกลุ่มมีลักษณะหลวม ๆ โดยมีผลประโยชน์ทั่วไป (general interest) ในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติเป็นผลประโยชน์ร่วมกันในการยึดเหนี่ยว ความสัมพันธ์ของแต่ละกลุ่มไว้ ซึ่งกลุ่มดังกล่าวได้มีการประสานงานกันอย่างใกล้ชิดโดยผ่าน ตัวแทนของแต่ละกลุ่ม หรือติดต่อกันทางหนังสือ โดยที่การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มผู้สนับสนุนการ คืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้กำหนดแนวทางกว้าง ๆ ไว้ร่วมกันในลักษณะที่ประสานสอดคล้อง และต่อเนื่องกันไปนับตั้งแต่การเข้าพบหรือให้ข้อมูลที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์แก่นักการเมืองท้องถิ่นสหรัฐอเมริกา อาทิเช่น สมาชิกสภา เมืองชิคาโก, วุฒิสมาชิกของมลรัฐ และหน่วยงานสำคัญที่เกี่ยวข้องทั้งในวงการพิพิธภัณฑ์ หรือ นอวงการพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งการให้ข้อมูลดังกล่าวกับสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์เพื่อนำมา ต่อสาธารณชนในการกระตุ้นพลังกดดันให้เกิดขึ้น ตลอดจนการเข้าพบเพื่อเสนอข้อมูลและ หลักฐานที่เกี่ยวข้องกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์โดยตรง การติดต่อกันทางหนังสือ การออก แถลงการณ์ และการเดินขบวนประท้วงต่อสถาบันศิลปะแห่งชิคาโก ซึ่งวิธีการดังกล่าวข้างต้น ได้ดำเนินการในลักษณะของการเรียกร้องความเป็นธรรม และความถูกต้องโดยอาศัยความ น่าเชื่อถือของตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดีและได้รับการยอมรับจากวงการพิพิธภัณฑ์ ต่างประเทศ รวมทั้งสหรัฐอเมริกาเพื่อสร้างความรู้สึกร่วมกันในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการสร้างพลังสาธารณชนหรือมติมหาชนไปผลักดันสถาบันศิลปะแห่งชิคาโกอีกทีหนึ่ง (โปรด ดูแผนภูมิภาพที่ 5 ประกอบ) นอกเหนือจากนี้หากพิจารณาในรายละเอียดของกรดำเนินกิจกรรม ของกลุ่มผู้สนับสนุนการคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์จำนวน 9 กลุ่ม (โปรดดูตารางที่ 3 ประกอบ) จะพบว่า ทุกกลุ่มจะใช้วิธีการเสนอข่าว/บทความที่เกี่ยวข้องกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ใน หนังสือพิมพ์เพื่อชี้ให้สาธารณชนเห็นว่าทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของ

ภาพที่ 1 ช่องทางในการใช้อิทธิพลของกลุ่มอิทธิพลด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม
กระแสวัฒนธรรมและการเมืองโลก

ตารางที่ 3 การรณรงค์ของกลุ่มผู้สนับสนุนการคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์

กลุ่ม	การเสนอข่าว /บทความใน หนังสือพิมพ์	การเข้าพบ บุคคลสำคัญ และหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง	การออก แถลงการณ์	การจัด อภิปราย	การติดต่อ กันทาง หนังสือ	การเดิน ขบวน ประท้วง	การติดต่อ ส่วนตัว
1. คณะกรรมการ และการท่องเที่ยว สภาผู้แทนราษฎร	*	*	-	-	*	-	*
2. คณะกรรมการ ดำเนินการทวงคืน ทับหลังนารายณ์ บรรทมสินธุ์ กระทรวงศึกษาธิการ	*	*	*	-	*	-	-
3. คณะกรรมการ รณรงค์กรณีทับหลัง นครซิก้าโก	*	*	-	*	*	*	-
4. สมาคม โบราณคดี แห่งประเทศไทย	*	*	*	*	-	-	-
5. ชมรมนักโบราณคดี สมัครเล่น	*	*	*	*	-	-	-
6. ชมรมอนุรักษ์ศิลปะ โบราณคดีและ วัฒนธรรมพื้นบ้าน	*	*	*	-	-	*	-
7. กลุ่มอาจารย์และ นักศึกษามหาวิทยาลัย ศิลปากร	*	*	*	*	-	-	-
8. กลุ่มสื่อมวลชน	*	-	-	-	-	-	-
9. กลุ่มประชาชน จังหวัดบุรีรัมย์	*	*	-	-	-	*	-

หมายเหตุ * หมายถึง การรณรงค์ของกลุ่ม

- หมายถึง การไม่ได้รณรงค์ของกลุ่ม

ประเทศไทยที่ถูกกลืนนำออกจากประเทศไทยโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งการเสนอข่าวส่วนใหญ่จะปรากฏในหนังสือพิมพ์ภาษาไทยโดยเฉพาะในช่วงใกล้ระยะเวลาที่จะเปิดปราสาทหินพนมรุ้ง เป็นอุทยานประวัติศาสตร์แห่งชาติในเดือนเมษายน 2531 ซึ่งเป็นการดึงประเด็นดังกล่าวให้เป็น "ประเด็นสาธารณะ" และสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้น รองลงมาก็คือ การเข้าพบบุคคลสำคัญและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อยื่นหนังสือ/เจรจา เพื่อให้ทราบว่าศิลปะโบราณวัตถุของชนชาติใดก็ควรจะต้องอยู่ ณ สถานที่ที่เหมาะสมของชนชาตินั้น มิใช่อยู่ตามพิพิธภัณฑ์ของต่างชาติ ซึ่งถือได้ว่ามิได้มีความหมายและคุณค่าอะไร ดังนั้นทบทวนนารายณ์บรมมลินทร์ก็ควรกลับสู่ประเทศไทย ซึ่งรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทั้งสองดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจาก "สาธารณชน" ทั้งในประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา รวมทั้ง "บุคคลกลุ่มที่ 3" โดยเฉพาะนักการเมืองท้องถิ่นที่อาจกล่าวได้ว่ามี "จริยธรรมทางการเมือง" อยู่ในตัวเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะวัฒนธรรมทางการเมืองของตะวันตกที่เน้นเสรีภาพ ความเสมอภาค ทำให้เกิดจริยธรรมทางการเมืองที่เป็นประชาธิปไตยในกลุ่มคนชาวอเมริกันเป็นส่วนใหญ่ อาทิเช่น Mr. Luis V. Gutierrez ประธานคณะกรรมการกิจการวัฒนธรรมและกิจการพิเศษ สภาเมืองชิคาโก, Mr. Kathy Osterman สมาชิกสภาเมืองชิคาโก และ Mrs. Judee Batopinka วุฒิสมาชิกรัฐอิลลินอยส์ ที่ได้ให้ความสนับสนุนและผลักดันญัตติเรื่องทบทวนนารายณ์บรมมลินทร์ให้เข้าสู่การพิจารณาของสภาเมืองชิคาโกได้สำเร็จจนมีมติเห็นชอบในร่างข้อมติ (resolution) ที่ให้สถาบันศิลปะแห่งชิคาโกคืนทบทวนนารายณ์บรมมลินทร์แก่ประเทศไทย รวมทั้งได้มีกลุ่มคนชาวอเมริกันจำนวนหนึ่งได้ร่วมกับคณะกรรมการรณรงค์กรณีทบทวน ๗ นครชิคาโกในการเดินขบวนประท้วงต่อสถาบันศิลปะแห่งชิคาโกเพื่อให้คืนทบทวนนารายณ์บรมมลินทร์กับประเทศไทย นอกจากสองรูปแบบดังกล่าวแล้ว กลุ่มผู้สนับสนุนการคืนทบทวนนารายณ์บรมมลินทร์ยังได้มีการออกแถลงการณ์ การจัดอภิปราย การติดต่อกับสถาบันศิลปะแห่งชิคาโกและผู้เกี่ยวข้องทางหนังสือ การเดินขบวนประท้วง ตลอดจนการติดต่อส่วนตัวกับผู้มีอำนาจของสถาบันศิลปะแห่งชิคาโก ซึ่งรูปแบบเหล่านี้ได้มีส่วนเกื้อหนุนให้การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มผู้สนับสนุนการคืนทบทวนนารายณ์บรมมลินทร์ข้างต้นมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตามเหตุการณ์นี้ได้เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกลุ่มที่เป็นแกนนำในการรณรงค์เพื่อให้การรณรงค์มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากที่สุด กลุ่มดังกล่าวนั้นก็คือ คณะกรรมการรณรงค์กรณีทบทวน ๗ นครชิคาโก ซึ่งเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนไทยอันประกอบด้วยสมาคม ชมรม และกลุ่มบุคคลที่เป็นคนไทย อัน

เป็นการรวมตัวที่เกิดขึ้นจากความรู้สึก "ชาตินิยม" รวมทั้งคนต่างชาติในเมืองชิคาโก และเมืองใกล้เคียง โดยได้ดำเนินการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงกับสื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ ซึ่งเห็นว่าข้อมูลเหล่านั้นเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการที่จะสื่อข้อมูลข่าวสารของฝ่ายตนไปสู่ "สาธารณชน" หรือ "บุคคลกลุ่มที่ 3" ทั้งนี้ก็ได้รับความร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะคณะกรรมการดำเนินการทวงคืนทับหลัง กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความสนับสนุนด้านข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเกี่ยวกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ซึ่งทำให้การรณรงค์ด้านข้อมูลและระบบเหตุผลมีน้ำหนักและชัดเจนยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มผู้สนับสนุนการคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ในสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย ได้มีการเชื่อมโยงกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยใช้วิธีผ่านตัวแทนของกลุ่มหรือติดต่อกันทางหนังสือ ในขณะที่ต่างท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและการเมืองโลก ที่มีแนวโน้มทางเสรีนิยมมากขึ้นในปัจจุบันที่ทุกฝ่ายต่างตระหนักและให้ความสนใจต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและป้องกันการโจรกรรมทรัพย์สินทางวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ โดยผิดกฎหมายโดยเฉพาะชาติตะวันตกได้ให้ความสำคัญต่อคุณธรรมหรือจริยธรรมในเรื่องดังกล่าว ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นบรรทัดฐานทั่วไปที่เป็นความรู้สึกร่วมของมนุษยโลก (universal norm) ที่เห็นว่าทรัพย์สินทางวัฒนธรรมของชนชาติใดจะมีคุณค่าและความหมายในทางศิลปะก็ควรตั้งอยู่ ณ สถานที่ที่เหมาะสมของชนชาตินั้นมิใช่ตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์ของชนชาติอื่นที่ไม่ได้เป็นเจ้าของโดยชอบธรรม

ดังนั้น กล่าวได้ว่า การรณรงค์ของกลุ่มผู้สนับสนุนการคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ ที่ได้ใช้ข้อมูลและระบบเหตุผลในฐานะเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการโน้มน้าวต่อ "สาธารณชน" หรือ "บุคคลกลุ่มที่ 3" ตลอดจนการรณรงค์ด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว พบว่าได้รับการได้รับความสนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่นของสหรัฐอเมริกา รวมทั้งกระแสวัฒนธรรมและการเมืองโลกดังกล่าวข้างต้นเป็นตัวเร่งผลักดันให้สถาบันศิลปะแห่งชิคาโกตัดสินใจคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ให้กับประเทศไทยเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2531 โดยอ้างว่า มุลนิธิ Elizabeth F. Cheney ได้ตกลงที่จะซื้อวัตถุโบราณที่มีคุณค่าทัดเทียมกันมาทดแทน ทั้ง ๆ ที่ในขณะนั้นยังไม่มี การนำสิ่งของใด ๆ มาทดแทนกับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ทั้งสิ้น

สำหรับเหตุผลที่สถาบันศิลปะแห่งชิคาโกรับคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ให้กับประเทศไทย นอกเหนือจากพลังกดดันดังกล่าวแล้วประกอบด้วยสถานการณ์การเมืองโลกและภายในสหรัฐอเมริกาเองด้วยที่กระตุ้นและเร่งเร้า ดังความเห็นของศาสตราจารย์ ม.จ. สุกัทรติศ ดิศกุล และนายวุฒิศักดิ์ ลากเจริญทรัพย์ ดังนี้

การที่เราได้ทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์คืนมาไม่ใช่ผลงานของผมแต่เป็นผลงานของคนไทยทั้งชาติโดยเฉพาะคนไทยที่เมืองชิคาโก เพราะว่าผมไปเห็นเขาเดินชววนประท้วงหน้าสถาบันอะไรต่ออะไรร้อยแปด พยายามวิ่งเต้นให้สมาชิกสภาเมืองบางคนพูดกับสถาบันศิลปะแห่งชิคาโก รวมทั้งที่ตกลงกันได้เพราะมีมูลนิธิ Elizabeth F. Cheney เข้ามาเกี่ยวข้องกับบางคนบอกว่ามูลนิธิดังกล่าวคล้าย ๆ กับว่ารัฐบาลสหรัฐอเมริกาเอามาบังหน้า พูดเป็นนัย ๆ ว่า เงินที่เอามาซื้อของแลกเปลี่ยนรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเป็นคนจ่าย แต่ผมไม่ทราบว่าจริงหรือไม่¹

มีข้อสังเกตว่าวันและเวลาดังกล่าวตรงกับ การเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งถ้ามีการส่งคืนในวันนี้จะไม่มีสื่อมวลชนด้านใดสนใจที่จะเสนอข่าวนี้ ตลอดจนการเมืองในชิคาโกกำลังอยู่ในระหว่างการเปลี่ยนแปลงที่ไม่แน่นอน การที่สถาบันศิลปะแห่งชิคาโกต้องปิดบังข่าวนี้นี้ เพราะวงการนิทรรศน์ทั้งในและนอกสหรัฐอเมริกาต่างกำลังจ้องมองว่า เรื่องนี้จะลงเอยอย่างไร ซึ่งเขาคินให้เรา เพราะเขาเห็นว่าเราไม่ได้อ่อนแอตามที่เขาคิดหรือคาดเดา²

¹ สัมภาษณ์ ม.จ. สุกัทรติศ ดิศกุล, เรื่องเดียวกัน.

² วุฒิศักดิ์ ลากเจริญทรัพย์, "วัฒนธรรมไทยในการทวงคืนทับหลังฯ : อัตินิบาตกรรมในตอนจบ," พศกิจจานุ 2531.

อนึ่ง เมื่อการรณรงค์ในการเรียกร้องขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ประสบความสำเร็จ กลุ่มผู้สนับสนุนการคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์จำนวน 9 กลุ่มต่างก็สลายตัวไป ทั้งนี้ เพราะผลประโยชน์ร่วมกันในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติได้จบสิ้นลง รวมทั้งกลุ่มดังกล่าวได้มารวมตัวกันชั่วคราวเท่านั้นเพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งอย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยได้ดำเนินการตอกย้ำให้สื่อมวลชนและสาธารณชนตระหนักว่า ประเทศไทยได้รับทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์กลับสู่ประเทศไทยโดยไม่มีเงื่อนไขใด ๆ เป็นการผูกมัดทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม สำหรับข้อสังเกตในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถแยกได้เป็น 3 ประเด็นคือ

1. ต่อการศึกษาทางรัฐศาสตร์

จากการศึกษาในครั้งนี้ จะทำให้เราสามารถเข้าใจได้มากขึ้นว่า กลุ่มผู้สนับสนุนในการขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ในฐานะเป็นกลุ่มอิทธิพลด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม มีการจัดตั้งองค์กรที่เข้มแข็ง มีการประสานงานที่กว้างขวางครอบคลุมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนมีการกำหนดวิธีการดำเนินกิจกรรมในหลายรูปแบบ ต่อเนื่อง สอดคล้องกับสถานการณ์ รวมทั้งมีลักษณะของความเป็นสันติวิธี นอกจากนี้การได้ใช้ข้อมูลและระบบเหตุผลเป็นทรัพยากรที่สำคัญประกอบกับการที่กลุ่มผู้สนับสนุนในการขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์ได้ใช้ความสามารถและทักษะในการทำให้หนังสือพิมพ์ สื่อข้อมูลข่าวสารไปสู่ "สาธารณชน" และ "บุคคลกลุ่มที่ 3" ได้อย่างเป็นระบบ ชัดเจน และต่อเนื่อง ทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียกร้องดังกล่าว ซึ่งอาจเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างที่อาจนำไปใช้เปรียบเทียบกับกรณีศึกษาทางการเมืองอื่นที่เกี่ยวข้องกับ "กลุ่ม" ได้ในอนาคตอีกด้วย

2. ต่อรัฐบาล

จากการศึกษาในครั้งนี้ ได้สะท้อนข้อคิดประการหนึ่งว่า ประเทศไทยยังมีเคยกำหนดแผนงานเพื่อการปฏิบัติในอนาคตสำหรับการดำเนินงานเพื่ออนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดท่าทีและแนวทางปฏิบัติป้องกัน โดยการให้ความสำคัญต่อมาตรการทางกฎหมาย ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่าควรพิจารณาดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด ดังต่อไปนี้

1. ปรับปรุงหรือแก้ไข พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน โดยให้มีผลใช้บังคับอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2. พิจารณาเข้าร่วมเป็นภาคีสัญญาว่าด้วยการนำทรัพย์สินทางวัฒนธรรม เข้าหรือออกนอกประเทศ โดยผิดกฎหมายรวมทั้งการเปลี่ยนเจ้าของและการเรียกร้องคืนทั้งนี้ อาจขอยกเว้นไม่ยอมรับข้อปฏิบัติบางข้อที่จะทำให้ประเทศไทยเสียเปรียบ ตลอดจนเร่งเจรจากับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในการทำสนธิสัญญาทวิภาคีระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาให้มีมาตรการ ป้องกันการลักลอบนำทรัพย์สินทางวัฒนธรรมเข้าและออกนอกประเทศคู่สัญญา โดยผิดกฎหมาย

3. สนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยภายในประเทศเกี่ยวกับกฎหมายทั้งของ ประเทศไทยและสหรัฐอเมริกาว่าด้วยการสงวนรักษาศิลปโบราณวัตถุ โดยให้ครอบคลุมเรื่องการ ใช้สิทธิทางศาลต่างประเทศในเรื่องกฎหมายพิทักษ์รักษาศิลปโบราณวัตถุดังกล่าว

3. ต่อกลุ่มอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

การศึกษาในครั้งนี้มีได้ก่อประโยชน์เฉพาะการโน้มน้าวให้สาธารณชนสนใจและ สนับสนุนการขอคืนทับหลังนารายณ์บรรทมสินธุ์เท่านั้น แต่ได้ช่วยในการกระตุ้นจิตสำนึกในความ รับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติให้แพร่ขยายไปในวงกว้าง อีกด้วย

แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มอนุรักษ์ด้านศิลปวัฒนธรรมควรจะเป็นองค์กรที่มีลักษณะ เป็น สาธารณชน (public) มากกว่าที่จำกัดอยู่ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลไม่กี่คน/ก็กลุ่ม โดยควรพัฒนา ศักยภาพของกลุ่มให้มีอิทธิพลในการที่จะเสนอข้อมูล และ/หรือเหตุผลที่น่าเชื่อถือทางด้านศิลป วัฒนธรรมได้ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย

อนึ่ง ผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นเพียงกรอบแนวทางการศึกษาหนึ่งที่พยายามทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับการรณรงค์ของกลุ่มอิทธิพลด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในมิติหนึ่งเท่านั้น ซึ่งผู้ศึกษาด้านรัฐศาสตร์สามารถที่จะศึกษาการเมือง เรื่องของกลุ่มได้ในอีกหลายมิติ ซึ่งล้วนแต่ ก่อประโยชน์ในการสร้างเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ในวิชาการรัฐศาสตร์ไทยต่อไป